

ГАЛИЦЬКИЙ СВІТ ПРОЗИ АНДЖЕЯ КУСЬНЕВИЧА

У статті розкривається своєрідність прози Анджея Кусьневича. Темою дослідження є образ «Східної Галичини». А. Кусьневич – один із письменників, що народився на цих землях. Зі спогадів свого дитинства він намагається створити утопію, в якій всі нації можуть жити в мирі.

Ключові слова: польсько-українське пограниччя, утопія, міжкультурні взаємини.

В статье раскрывается своеобразие прозы Анджея Кусьневича. Темой исследования является образ «Восточной Галичины». А. Кусьневич – один из писателей, родившийся на этих землях. Из воспоминаний своего детства он пытается создать утопию, в которой все нации могут жить в мире.

Ключевые слова: польско-украинское пограничье, утопия, межкультурные взаимоотношения.

The article reveals the unique prose by A. Kusniewich. The subject of the paper is the image of the Oriental Galicia. A. Kusniewich, one of the writers born in this land, thanks to the memories of his childhood tries to create an image of national utopia where all nations can live in peace.

Key words: Polish-Ukrainian Kresy, utopia, culture relations.

Анджей Кусьневич – один з найцікавіших представників літератури післявоєнних років. Його творчість обіймає всього одну поему, дві поетичні збірки та одинадцять романів. Для всього літературного світу творчість А. Кусьневича стала несподіваним відкриттям. Вона «поміщається» в періоді від 1955 до 1987 р.

Перша поема «Слова про ненависть» (1955) ще не принесла слави авторові, але порушувала питання про які писали останні двісті років: польсько-українські взаємини. З року в рік А. Кусьневич стає письменником, якого читають, знають, нагороджують. Стає одним з найкращих. В багатьох інтерв'ю на питання про те, чому він так пізно почав писати, давав досить незрозумілу відповідь: «Тому що до цього часу я мав цікавіші заняття» [Й. Радомінська 1967, 48]. Дебютував, коли йому виповнилося п'ятдесят два роки, а перший прозовий твір з'явився – у п'ятдесят сім. Його творчість – це проза зрілого віку, «прояв власної особистості, експозиція внутрішнього світу» [А. Кусьневич 1972, 23]. На сторінках своїх романів, письменник не реалізує свої амбіції, це він зробив швидше, будучи працівником дипломатичної служби, конспіративним службовцем, журналістом, а також в'язнем гітлерівських таборів. В його творах помічається певний специфічний тон, відчувається життєвий досвід, прагнення перелити на папір емоційні стани, їхнє нашарування, розчарування, жаль за втраченими днями дитинства, роздуми про те, як пройшло б його життя, якщо б не настала війна.

Народився письменник 30 листопада 1904 р. в с. Ковениці поблизу Самбора, що на Львівщині в родині багатого землевласника. Отримав виховання та освіту властиву сво-

ему колу у школах Добромила, Самбора, Львова – містах Галичини, яка назавжди залишить глибокий слід в його пам'яті.

Власне багатокультурна Галичина, сплетена зі спогадів, є тим дорогоцінним каменем, який відшліфовувався у його прозі у різних оправах на дорозі дорослого життя. Ця дорогоцінність що раз більше виблискувала, стала шляхетнішою, містичною. Володимир Мацьонг висловив свого часу думку, що він бачить у творчості А. Кусьневича «відродження епічної туги, яка після смерті Домбровської нікого вже не надихала» [В. Мацьонг 1971, 26]. Кусьневич на сторінках своєї прози передає клімат епохи власної молодості. У доросле життя він робить тільки невеличкі подорожі. Томаш Бурек припускає «Багато речей вказує на те, що в особі Кусьневича добігає краю шляхетна культура» [Т. Бурек 1964, 14]. Можна погодитися з цією думкою, тому що вже немає творців цієї суспільної та культурної формації. Кусьневич був одним з останніх. Помер письменник 1993 р.

Кусьневич, Івашкевич, Вінценз, Шульц, Хіцок та багато інших – кожен по своєму відкривали для світу свої малі батьківщини. Проживаючи в Польщі, але далеко від своєї батьківщини, або у Франції чи в Аргентині, вони не забули рідної для них землі. Пам'ять особиста чи пам'ять культури, незважаючи на цензуру, вилілася у літературний твір, де був створений ними ірреальний простір міфу. Способом сну чи відірваності від реальності, створення свого власного вигаданого світу, у прозі з'являються рідні пейзажі, які хоч і зникли з карти Речі Посполитої, але не зникли з культури. Читачам пропонувалася модель мирного співіснування кількох культур, яка сформувалася на територіях Східної Галичини. Це була «модель толерантності, діалогу й відкритості відносно іншого, модель принципово антагоністична, яка вимагає поваги до інтересів інших націй та суспільств» [Шаруга 2001, 74].

Мотив Східної Галичини є одним з тих, які найчастіше з'являються у польській літературі. Важливо, що це література, яка тему східних кордонів українсько-польського пограниччя розвиває вже після їхнього зникнення. Це відбувається «не для того, щоб підкреслити польськість чи піднести чесноти поляків, а для того, щоб втрату перетворити на здобуток» [З. Беньковський 1996, 84]. Образ Східної Галичини стає не просто фізичним об'єктом, а багатокультурним простором, куди входили етнічні, релігійні, лінгвістичні елементи, які взаємно впливали один на одного і творили новий, інший прошарок суспільства. На нашу думку, мотив східних кордонів у літературі 50-80 років ХХ ст. виконує ще й додаткову компенсаційну функцію щодо реальності.

Те, що ми бачимо у прозі Кусьневича – це протиставлення образу реальності героїчної легенді про поляків-власників цих земель. Сірий, вульгарний, небажаний реальний світ він замінює на інший. Змішуючи спогади, письменник створює власну контрастну реальність, де читач має змогу побачити колір, відчутти смак та запах і вже у власній уяві відтворити багатокультурний світ Галичини.

Події «галицьких романів» Кусьневича відбуваються в реальних місцях, які можна знайти на карті Польщі до II світової війни чи Австро-Угорської монархії: Великі Луки, Ковениця, Бурчиці, Чагорівка, Демидівка, Стрий, Львів, Добряни, Татарсько, Стриханці, Старе Село, Жидачів, а також назви рік – Блажівка, Солотвина, Паперня, Дністер, Стрвяж. Всі вони створюють територію «графства Йокнапавтага», країни, яка існує сьогодні лише у спогадах та на сторінках прозових творів А. Кусьневича.

Історичний час в галицьких творах письменника постає в емпіричному вимірі і переплітається з його біографією. Автор розповідає про десятиліття, яке передє II світової війни. Власне тоді розпочинаються події, описані в «Дорозі до Коринфу» і «Зони», міжвоєнний період і події II світової війни, а також післявоєнний час в «Суміші традицій». Тільки в романі «Стан невагомості» А. Кусьневич сягає історії другої половини XVII ст. «...це було 1777 року Божого» [Кусьневич 1986, 8]. Рамки історичного часу романів письменника наповнено також суб'єктивним часом, який залежить від психічних станів героїв-оповідачів. Багато подій відбувається виключно в їхній свідомості. На порядок подій, їхнє розміщення в часі та просторі має вирішальний вплив пам'ять, уява та асоціації.

Вже в першому «галицькому романі» «Дорогою до Коринфу», події якого відбуваються здебільшого в Галичині, є вибудована схема, яка повторюватиметься в усіх творах А.Кусьневича. Люди різних національностей – українці, поляки, німці, євреї, вірмени, цигани, чехи та інші – в час свого дитинства та юності живуть у гармонії та єдності. На дорогах дорослого життя їх не покидає образ рідної землі. Ця, створена в їхній пам'яті, модель, накладається на події дорослого життя. Вони не в змоззі позбутися впливу образів дитинства, тому живуть щасливо виключно в своїх фантазіях, а в реальному світі зазнають поразки. Письменник у цьому романі не мав за мету створити справжню картину реальності, а сформулював принципи відповідно до яких він створив свій вигаданий світ. «Існування чи час, який є реальнішим у своєму смаку та барвах за оточуючу дійсність, правдивіший та триваліший, той, який виріс та визрів у пам'яті, повстав із фактів та їх інтерпретацій, зі шматочків пейзажу і фрагментів розмов, світ витканий з правди і відчуттів, де відчуттєві частини бувають тривалішими і влучнішими, здається більш істинним ніж пережита дійсність, яка служить їм лише рамкою і тлом» [Кусьневич 1965, 8]. На різних дорогах дорослого життя у людини з'являється потреба повернутися думками у щасливу епоху дитинства, щоб втекти від часу, що неминуче рухається до призначеного кінця. Крім цього у прозі Кусьневича це ще й літературний прийом, який застосований не тільки для цього, щоб представити його власну точку зору, а ще й врятувати від забуття вже неіснуючий світ. Цікавим, є те, що теперішній час у творах А.Кусьневича, це завжди час поразки.

За словами С. Яжембського, в прозі А.Кусьневича є завжди присутній мотив культурної спільноти націй-сусідів, «мотив ідеальної ситуації, в якій співіснуючі культури, які контактують між собою, підживлюють одна одну, а спільноти, що живуть поряд, відкриті до сприйняття впливів своїх сусідів і не прагнуть нав'язати свою гегемонію» [Яжембський 1984, 245].

Образ світу дитинства Кусьневича, нагадує Аркадію, де всі члени спільноти, всі нації живуть в мирі та спокої. Світ дитинства – це також світ невинності, бо тільки діти є справжніми, їм не властиві фальш, віроломність, зло. Цей світ руйнується в той момент, коли настає час дорослішання і колишні друзі дитинства, що разом проводили безтурботно час на луках, берегах річок, лісах, повинні визначитись для себе, ким вони є. Вони починають ідентифікувати себе як особи з різними інтересами, що робить їх часом і ворогами.

Утопічна реальність не може існувати. Національна гармонія на території багатонаціональної Східної Галичини – це метафора всесвітнього миру, який, на жаль, в силу існування різних сил, не може бути дійсністю. В романі «Зони» автор майстерно змало-

вав останні моменти щастя, образ гармонії, яка ось-ось буде зруйнована. Це як відчуття затишку перед катастрофою. Мешканці Аркадії ще не знають, що ідилія, в якій живуть поряд кілька народів, буде знищена та зникне назавжди з реальності. А у свідомості кожного з них пам'ять вкарбує образ щасливого буття народів різних національностей. Водночас у всіх творах гостро відчувається німе питання автора: чи цінності, які створені спільнотою, що складається з різних національностей, культур, віросповідань, можуть збудувати щасливе майбутнє.

«Тоді комусь із нас раптом приспичило, ... а другому так само захотілось, тож він пішов слідом на берег річки, в той самий час і інші, по черзі один за другим, скільки нас тоді було, навіть Євген сміявся, що це заразне, а жаби такі поважні та товсті, огрядні та великі, як листя лопуха, почали стрибати з берега до води, відтак поливали ми їх, стоячи поряд, цілячись в них із наших сікавок ... – двох римо-католицьких, одного греко-уніатського, одного євангелістсько-габсбурзького і одного ритуально обрізаного ... тоді один за другим ... заховали ми нашу мисливську зброю і відійшли разом від нашої ще спільної річки, останній раз так у спільноті нічим не стурбовані, востаннє згодні у своїх поглядах і об'єднані у нашому Спільному Півдні ...» [Кусьневич 1972, 185].

Ще однією цікавою особливістю прози А. Кусьневича є присутність так званого колективного наратора. Цей термін вперше з'являється у Є. Яжембського [Яжембський 1984, 243]. Герой з багатьма обличчями – Олек, Євген, Конрад – розповідаючи про події минулого, постійно перевтілюється. Причому автор це робить не передаючи думку героя від одного до іншого, а ніби змінюючи особу в тих чи інших реаліях. Його колективний наратор не тільки висловлює позицію автора, а ще й створює ситуації, де читач знайомиться з так званою «говіркою наших країв» [Кусьневич 1997, 26]. Розмови героїв перемішані висловлюваннями різних мов: «A giten, cześć! Idy ty, durnyo!» [Кусьневич 1997, 15].

Автор втілюється в своїх героїв-прототипів, часом передає свої думки, сумніви, болі. «Я роздвоюювався часом – ділився на кілька окремих героїв. Родився зазвичай хтось старший за мене, отже зріліший. ... Коли мені набридала одна постать чи одна постава, я міг легко перевтілитися в іншу, протиставну, щоб пересвідчитися, як це буде смакувати по обидва боки» [Кусьневич 1965, 49]. Автор часто втілюється в різні постаті, часом зовсім різні, відчуває та діє так як вони, роблячи певні узагальнення, а часом залишає все на розсуд читача. Прийом перевтілення відомий вже давно в літературі. У Кусьневича він служить створенню героя, який є вільним від думок суспільства, нації, класу, ідеї, культури. Він існує там, де йому найкомфортніше – у вигаданій ним утопічній реальності. З образу створеного Кусьневичем такого героя відкривається образ самого автора. Часто неоднозначного, суперечливого, який намагається поєднати різні постави та переконання. Ми бачимо його то у постаті ліберала, то як прихильника плюралізму, то як скептика. Він «через різні перевтілення намагається звільнитися від стереотипів: наприклад на Західне Помор'я дивиться очима виселеної німкені, а на польсько-українські конфлікти – очима самих українців» [Гадачек 1994, 129].

Перегортаючи сторінки романів А. Кусьневича, ми стаємо свідками дорослішання героїв. Вчорашні друзі щораз більше віддаляються один від одного, відбувається становлення їхньої самосвідомості. Врешті-решт, колективний наратор розщеплюється на багато окремих героїв. Зникає міф гармонійного суспільства. Герої вибирають властиві

тільки їм життєві цінності, які часом суперечать одні одним. «Залишилося далеко поза нами – Тобою і Мною – це (у нас), що живе власним життям вже незалежне» [Кусьневич 1997, 189]. Євген Лучко, один із дружньої колись спільноти, найдовше залишається у фазі становлення самосвідомості. Він не хоче розстатися із безтурботними днями, де всі були однією сім'єю. Але і до нього приходять цей час. «Тепер всьо інакше межі нами» [Кусьневич 1997, 88]. Герої романів Кусьневича відчувають з часом внутрішню боротьбу – себе дорослого, теперішнього і себе колишнього. Це ілюструє сцена зустрічі у Мюнхені давніх друзів перед вітриною магазину. Герої бачать тільки дзеркальне відображення, «несправжні» обличчя один одного. Але вже не можуть побачити «справжню» свою сутність. Власне тому, щоб наблизити та врятувати свій нереальний вже світ, герої створюють спільний міф, де вони могли разом будувати свою спільноту. Тільки у їхній уяві присутні давні образи, всі речі та події розставлені по властивим їм місцях і тільки там ми можемо зустріти «нашого давнього Генека, пізніше чужого й ворожого, проте завжди та незмінно нашого...» [Кусьневич 1997, 224].

В образ Галичини вкладено Кусьневичем прагнення до спроможності співіснування кількох народів. І власне це прагнення він намагається донести до читача наших днів.

1. *Bieńkowski Z. Przyszłość przeszłości. Eseje.* – Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 1996. – 248 s. 2. *Burek T. Twarz wroga // Twórczość.* – 1964. – Nr 4. – S. 76-79. 3. *Hadaczek B. Kresy w literaturze polskiej XX wieku.* – Szczecin: Ottonianum, 1994. – 264. 4. *Jarzębski J. Andrzej Kuśniewicz – historia Fausta// Powieść jako autokreacja.* – Kraków –Wrocław: Wydawnictwo literackie, 1984. – S. 227-274. 5. *Kuśniewicz A. Stan nieważkości.* – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1986. – 279 s. 6. *Kuśniewicz A. Strefy.* – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1972. – 286 s. 7. *Kuśniewicz A. W drodze do Koryntu.* – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1965. – 276 s. 8. *Kuśniewicz A. Znaki zodiaku.* – Warszawa: Wiedza i Życie, 1997. – 232 s. 9. *Kuśniewicz A. Z okolic geograficznych i duchowych// Polityka.* – 1972. – Nr 23. – S. 43-56. 10. *Maciąg W. Sterfy naszego losu // Nowe książki.* – 1971. – Nr.14. – S. 12-26. 11. *Radomińska J. Pisarzem bywam od czasu do czasu // Kulisy.* – 1967. – Nr 38. – S. 44-52. 12. *Szaruga L. Pamięć Kresów // Węzeł kresowy.* – Częstochowa: WSPCZ, 2001. – 250 s.

Мукан В.С., магістрант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

«ТЕАТР АБСУРДУ» В УКРАЇНСЬКІЙ ДРАМАТУРГІЇ (на матеріалі твору Ігоря Костецького «Близнята ще зустрінуться»)

Стаття присвячена розгляду характерних особливостей складного та неординарного жанрового явища літератури ХХ сторіччя під назвою «театр абсурду» на матеріалі п'єси Ігоря Костецького «Близнята ще зустрінуться». Аналіз цього твору в контексті поетики «драми абсурду» проводиться завдяки використанню таких методів: описового, порівняльного та філологічного.